

Az első szerelem után

ZÁGRABI BESZÉLGETÉS DUSAN VUKOTICS-CSAL

Dusan Vukotics rajzfilmrendezőként lett világhírű. 1927-ben született, 1962-ben, Múanyag című animált filmjéért Oscardíjjal jutalmazták. Ezután Játék című rövid- és Idő című minifilmjében a játékfilmek felé közeledett, majd csehszlovák–jugoszláv koprodukcióban elkészítette első játékfilmjét a Hetedik kontinens-t. 1977-ben mutatták be második játékfilmjét, a Stadion-akció-t.

— Két játékfilm elkészítése között egy kerek évtized — szokatlanul hosszú idő egy rendező életében. A Hetedik kontinens felvételeit 1966-ban kezdte, a Stadion-akció-ét 1976-ban. Miért e nagy időkülönbség?

— Személyi okai vannak. Nekem mindenem a film, de a filmkészítésnek sok oldala van. Többek között, például rajzollhatom a hőst, vagy élő színészekkel is ábrázoltathatom. Ha azután valaki mindkettőhöz adottságot érez, nehéz helyzetbe kerül, ha döntenie kell melyik úton is haladjon tovább. Főleg — ez az én esetem — ha első sikereit rajzolt hősökkel éri el. A siker furcsa dolog. Mások előtt elkötelezi az embert, önmaga előtt nyomasztja. És pokoli erőfeszítést követel az alkotómódszer-váltás. Tőlem mindenki újabb és újabb rajzfilmeket várt, amikor négy évvel a megtisztelő Oscar-díj után egyszerre csak egy játékfilmmel rukkoltam elő. A kritikusai mérleg nyelve nem mindig az én oldalamra lendült. Pedig a *Hetedik kontinens* logikus folytatása rajzfilmes munkásságomnak. Az elvont parabolák, melyek korábban animálva kerültek ki kezem alól, ezúttal a szó szoros értelmében testet öltöttek, és sokkal egyértelműbben, célratörően jelenhettek meg „az élő”, mint a rajzolt filmben. Ezért választottam a játékfilmes formát. Ma is úgy érzem: ebben a filmben maradéktalanul sikerült kifejezmem azt, amit szerettem volna. De a közönség egy része talán nem tudott, vagy más műfajt várva tőlem, talán nem akart játékfilmesnek elfogadni. Ez megzavart. A *Hetedik kontinens* jelentős nemzetközi siker volt, számos fesztivál-díjat nyert, üzletileg is igen kifizetődő alkotásnak bizonyult. De el-

lentmondásos fogadtatásának visszhangja jobban hatott rám, mint hittem volna. Dusan Makavajev azt mondta nekem: „Vud, kezdedben egy Oscar, már mindent elértél, amit elérhettél, én a helyedben hagynám a filmkészítést és visszavonulnék ihorgászni.” Jól ismerem Makavajevet, ha sértően is mondta, barátián gondolta. De ahogy kimondta, éreztem, visszavonulni, meghátrálni nem lehet. Tudom ez érzelmi, vérmérsékleti kérdés. Nekem szükségem van arra, hogy kimondhassam, ami bennem forr, hogy megtaláljam az önkifejezés számomra legjobban megfelelő formáit. A *Stadion-akció* témajavaslatként nyolc évvel a *Hetedik kontinens* után került a kezembe és azonnal a forgatókönyv írásához kezdtem. Nos, így kerekedett ki két játékfilmem elkészítése között egy évtized ...

— *Mi ragadta meg a Stadion-akció témájában?*

— Napjaink egyik legégetőbb kérdéskomplexumát ismertem fel az esemény sorban. Hogyan, milyen irányban, milyen célok érdekében próbálják — és lehet — befolyásolni az ifjúságot? A történelmi pillanat és a mesterséges manipulációk hatásmechanizmusát kívántam vizsgálni. Szociológiai és lélektani szempontból érdekel ez a kérdés. Mint annyi más ötvenéves, én is erősen aggódom az ifjúság jövője miatt. Egyes országokban egyre erősödik a fasiszta befolyás, a terrorizmus hulláma magasra csap. Hogyan lehetséges ez? Ezt próbáltam megmutatni a *Stadion-akció*ban és ebben ezzel a filmmel óvni, figyelmeztetni is szerettem volna a fiatalokat, idősebbeket, a fasiszta veszélyre. Természetesen nincsenek illúzióim,

tudom, hogy egy film csak egy film, melynek hatása korlátozott. De nem én vagyok az egyetlen, aki ezzel a témával foglalkozik, másrészt, úgy érzem, tovább már nem lehet szó nélkül hagyni ezt a folyamatot. Jugoszláviában különösen élő probléma ez, gondoljon csak az egyre ismétlődő usztasa-merényletekre, melyeket javarészt olyan fiatalok követnek el, akik már a második világháború után születtek. Hogyan nyerbették meg őket ezeknek az aljas, embertelen céloknak? Úgy érzem erre felel a *Stadion-akció*.

— *Végül is miről szól a film?*

— Egy valóban lezajlott történelmi eseményről. 1941 júliusában, még a Jugoszláv Népi Felkelés kirobbanása előtt, a középiskolás diákok spontán ellenállása híven megmutatta az általános néphangulatot. Miről is volt szó? A német segítséggel hatalomra került usztasák társadalmilag meglehetősen légüres térben mozogtak. Ezért a náci tanácsára, s hogy az SS vezetőinek bebizonyítsák rátermettségüket, Horvátország-szerte hatalmas ifjúsági kampányba kezdtek. Több városban terveztek gyűléseket a helyi sportstadionokban és ezeket a gyűléseket a fasiszta ideológia mellett hitet tevő látványos állásfoglalásnak szánták. Az első ilyen gyűlést Zágrábban tartották 1941. július 21-én. Több ezer diákot vezényelték a sportstadion gyepére, míg a nézőtéren és diszpáholyokban náci tiszték és usztasa vezérek, a náciikkal szövetséges országok diplomáciai képviselői, attasék, konzulok foglaltak helyet. A zágrábi gyűlés azonban botrányba, majd közelharcba fulladt. Először nemzetiségüként kívánták szétválasztani a tanulókat, külön macedón, horvát, szerb és más csoportokat akartak szervezni. Eredménytelenül. Minden felhívásra egy tömegben mozdult az ifjúság. Ezután felekezeti szétválasztással próbálkoztak — ugyanilyen eredménytelenül. Ekkor detektívek és usztasák vetették magukat a diákság közé. Polkoi verekedés tört ki, amely közben megölték az usztasa ifjúsági mozgalom vezérét is. Számos halott volt, sok sebesült, végül a diákok kirtörtek a rendőrség körülrzárta stadionból. Másnap éjjel pedig tűz ütött ki a stadionban és a falelátók porig

égtek. Az usztasák azonnal lefűjták a tervezett hasonló rendezvényeket és ettől kezdve csak közvetett módon közeledtek az ifjúsághoz.

— *Hogyan lett a történelmi valóságból játékfilm?*

— Nem törekedtem az események teljes rekonstrukciójára, melyekről bőséges egykorú sajtó- és fotóanyag állt rendelkezésemre. Ennek ellenére nem lettem hűtlen a valósághoz. De itt-ott regényesítettem, hogy a hajdanán teljesen spontán megmozdulás társadalmi mozgatórugóit feltárhassam. Az események lényegét a fiatalok spontán reakciójában látom. Abban, hogy számukra a nemzetiségi, vallási vagy faji megkülönböztetés természetellenes. Zágráb egykorú társadalmában már érezhetően jelen vannak a kommunisták; a városi értelmiség alapjaiban náci- és usztasaellenes. Jómagam, 1941 júliusában, tizennégyévesen még nem éltem Zágrábban, de a filmben szerepeltek néhányan, akik gyerekként hallottak az eseményről és néhányan akik ifjúként ott voltak a stadionban. Én, a forgatás során a fasiszta módszerek bemutatására koncentráltam, és hagytam, hogy az amatőr szereplők természetes igazságérzetük alapján reagáljanak. Ha sikerült — amit remélek — a helyes reakciókat bemutatni, ezért sikerülhetett. A *Stadion-akció* ősbemutatójára egyébként az 1977-es pulai jugoszláv nemzeti játékfilmfesztivál megnyitóján került sor, azóta a filmet több mint harminc ország, közöttük Amerika, az NSZK, Franciaország, a Szovjetunió és Magyarország is megvásárolta, és számos televízió érdeklődött utána.

— *Az utolsó kérdéssel szeretnék visszakanyarodni az animációhoz. A bolgár Dimov, a román Gopo, az amerikai Saul Bass, — mint Ön is — „hűtlen” lett az animált filmekhez és most már javarészt játékfilmeket készít. Mi a magyarázata ennek a tendenciának Ön szerint?*

— Mások nevében és helyében természetesen nem beszélhetek. Dimov, Gopo, Bass indítékait nem ismerem. De nem tartom lehetetlennek, hogy részben úgy érznek mint én, ezért szívesen elmondom a magam álláspontját. Én soha életemben sem féltem semmitől sem annyira,

Jelenet a Stadion-akció című filmből

mint attól, hogy egyszer csak önmagamat kezdem ismételni. Ez a magyarázata, hogy — ellentétben számos más kollégámmal — miért nem vállaltam soha rajzfilmsorozatok készítését. Mindig, ha egy-egy új rajzfilm készítésébe kezdtem, féltem: olyan lesz mint valamelyik korábbi művem. És csak akkor járultam hozzá az elkészült alkotások bemutatásához, ha megbízható bírálók nyugtattak meg: új utakon járok. De az ember egy nap így is eléri saját adottságainak csúcát. Ettől kezdve két lehetősége van: vagy új utakat keres, vagy ismételi. Én új utakat kerestem. Az animáció volt az első sze-

relmem a filmvilágban. Most kissé már az első szerelem után vagyok. De nem szakítottunk. Ma is rajongok az animációért és ha egy nap olyan témát és formát találok, amelyről érzem, hogy rajzfilmben él és fejezhető ki igazán, újra szívesen rajzasztalhoz ülök. Valahogy mindig erőpróbákra, újszerű feladatokra vágyom. Amit sikerült megvalósítanom, azon túlépek. Másképpen nem tudok élni és alkotni. Ha tudnék — nyomban megfogadnám Makavejev egykori tanácsát — hagynám a filmet és horgászni mennék...

FENYVES GYÖRGY